מוכתמת בעינויים:

עצירים פלסטינים במערכת המשפט הישראלית

נובמבר 2026

תוכן עניינים

מבוא 3

רקע 4

רצף הכפייה: שגרת כליאה של התעללות ועינויים 6

הודאות 8

מקרה בוחן:
עמירם בן אוליאל – מהודאה פסולה לראיה קבילה 11

שופטים 12

מערכת הבדיקה – המבת"ן 14

מקרה בוחן:
ט.ב. – 552 שעות חקירה 16

סיכום 19

המלצות 20

מבוא

ישראל משתמשת בעינויים כנוהג ממוסד. על כך אין ויכוח - הדברים נחקרו, נאמרו ונכתבו ע"י גורמים שונים ובמסגרות שונות, החל מארגוני חברה אזרחית ובראשם הוועד נגד עינויים, דרך גופי או"ם, וכלה באמירות של ועדות חקירה ישראליות רשמיות ושל חוקרי שב"כ בבתי משפט. עם זאת, עד כה הזרקור הופנה בעיקר לחקירה הנקודתית, כאשר השיח מתמקד בשימוש באלימות פיזית ונפשית בחקירות שב"כ. דו"ח זה מבקש להרחיב את המבט: לעמוד על רצף ההתעללות בעצירים המסווגים כ"ביטחוניים" במשך כל תקופת כליאתם; ולבחון כיצד מתורגמים העינויים המתמשכים הללו לתוצרים משפטיים, המזהמים את מערכת המשפט והאכיפה כולה. השאלה שנבחנת כאן אינה רק אם הופעלו עינויים בחקירה, אלא כיצד מידע והודאות שנוצרו תחת כפייה מתמשכת עוברים מחדר החקירות אל המשטרה, התביעה, בתי המשפט ומנגנוני הבדיקה, ומוטמעים בשרשרת הראייתית והמנהלית. כיצד נראית מערכת אכיפה הטובלת כולה בעינויים? שאלה זו מקבלת דחיפות מיוחדת על רקע היוזמות להחיל ולהרחיב את האפשרות של עונש מוות, המחמירה את ההשלכות של פגיעה בזכויות הנאשם והופכת טעויות בהליך ההוגן לקטלניות.

מסד הנתונים שעליו מבוסס דו"ח זה מורכב מכלל התלונות שהוגשו במהלך העשור האחרון על עינויים בחקירות בסיוע הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל למבת"ן (הממונה על בדיקת תלונות נחקרים - גוף במשרד המשפטים האחראי לבדיקת תלונות על התנהלות חוקרי שב"כ), שלגביהן קיים תיעוד מלא. בסך הכול נכללו במסד 42 תיקים: ב־37 מהם התקבלה תשובת המבת"ן. המסד אינו מתיימר להיות מדגם מייצג של כלל חקירות השב"כ, אלא להצביע על מגמות. פרטי המתלוננים והמסמכים בעניינם שמורים בתיקי הוועד נגד עינויים ומוכרים כמובן לרשויות. דו"ח זה גם נשען על מחקרים אקדמיים עדכניים ועל דו"חות ארגוני חברה אזרחית.

רקע

ישראל היא צד לאמנה נגד עינויים (להלן: "האמנה"), ומקבלת רשמית את עמדת הדין הבינלאומי כי עינויים אסורים באופן מוחלט וללא סייג. סעיף 1 לאמנה מגדיר עינויים כמעשה הגורם במכוון כאב או סבל חמור, גופני או נפשי, בין היתר לשם השגת מידע או הודאה, כאשר הוא נעשה בידי עובד ציבור, ביוזמתו, בהסכמתו או בהסכמתו שבשתיקה. בהתאם לכך, פסק דין של בג"ץ ב־1999 קבע כי לשב"כ אין סמכות להשתמש באמצעי חקירה פיזיים אסורים. מצד שני, ההחלטה השאירה פתח להגנה פלילית בדיעבד לחוקר שפעל ספונטנית במצב קיצון. בפועל, התפתחה קטגוריה של מה שמערכת המשפט מכנה 'חקירת צורך' והפלסטינים ולעיתים החוקרים מכנים 'חקירה צבאית': חקירה שבמסגרתה מופעלים עינויים, תוך התייעצות עם דרגים בכירים ותיעוד לפי נוהל פנימי, וקבלת אישור מראש להגנה שאמורה לחול, אם בכלל, רק למפרע. עם השנים, החריג המצומצם־לכאורה תפח והתפתח למערכת מסועפת של חריגים משפטיים ומנהליים, שמאפשרת שימוש באלימות תוך שמירה על מראית עין של איסור. הפער בין תאוריה של התנהלות ספונטנית וחריגה, לבין פרקטיקה של שימוש קבוע ומוכר באישורי 'צורך' לעינויים, קיבל ביטוי ממוסד בפסיקת בג"ץ בעניין טביש ב־2018. בפסיקה זו העניק ביהמ"ש גושפנקא משפטית למנגנון התייעצות מראש של חוקרי שב"כ, המייצר פטור-למעשה מאחריות לביצוע עינויים.

אין כיום בסיס עובדתי פומבי שמאפשר לקבוע את היקף חקירות הצורך; אין ביכולתנו לקבוע כמה עינויים מתקיימים באישור פנימי בחקירות שב"כ. אנשי משרד המשפטים משתמשים בביטוי 'במשורה' בבואם לתאר את היקף האישורים ל'חקירות צורך'. ארגוני זכויות אדם מצליחים לתעד עשרות מקרים בשנים האחרונות, ואלה מייצגים אחוז קטן בלבד מהנחקרים. חוסר הוודאות לגבי מספר החקירות בהן מתבצעים עינויים באישור נובע בראש ובראשונה מהיעדר שקיפות: בקשות חופש מידע חוזרות ונשנות בנושא נענות בשלילה, בטענה כי המדובר ב"מידע אשר בגילויו קיים חשש לפגיעה בביטחון המדינה". שאלה נפרדת היא מה בדיוק מתרחש במהלך החקירות שקיבלו אישור כזה, וגם כאן חסר מידע רשמי - בשל סיכול מכוון של שמירת התיעוד: מאז 2018 החקירות בחלק מחדרי החקירות משודרות במעגל סגור, ויש מקרים שבהם מפקח צופה בהן באופן רנדומלי; אך השב"כ מסרב לשמור את השידור הקולי-חזותי - וכך, כאשר נחקר טוען שהופעלו נגדו אמצעים אסורים והחוקרים מכחישים זאת, אין תיעוד אובייקטיבי, מלא ורציף שבאמצעותו ניתן להכריע בין הגרסאות. הסיכוי שמפקח יצפה בחקירה מסוימת דווקא ברגע שבו מופעלים עינויים הוא קטן, וכלל לא ברור שהמפקח יראה בעינויים כאמצעי חקירה פסול. כך הופכות המצלמות מכלי שאמור לספק ראיות ניטרליות לאמצעי הנתון לגמרי בידי הגוף המבצע את העינויים. הדבר פוגע הן ביכולת לברר מה התרחש בפועל בחקירה, הן ביכולת לחקור תלונות ולהטיל אחריות והן ביכולת בתי המשפט לבחון את נסיבות גבייתן של הודאות. לצד זאת, מאות עדויות לאורך השנים מתארות בעקביות שימוש במניעת שינה קיצונית, אלימות פיזית כגון סטירות ובעיטות, איומים ואלימות מינית, ובעיקר תנוחות לחץ - קיבוע של הגוף במנחים לא טבעיים המייצרים לחץ על השרירים והעצבים וגורמים לכאב עז באותו רגע ולנזקים וכאבים מתמשכים, לעיתים קבועים, גם לאחר מכן.

דפוסים אלה ניכרים גם בבחינה של 42 התלונות שהוועד נגד עינויים סייע להגיש נגד חוקרי שב"כ מאז 2016:

אמצעי חקירה במסד הנתונים

שיעור מתוך 42

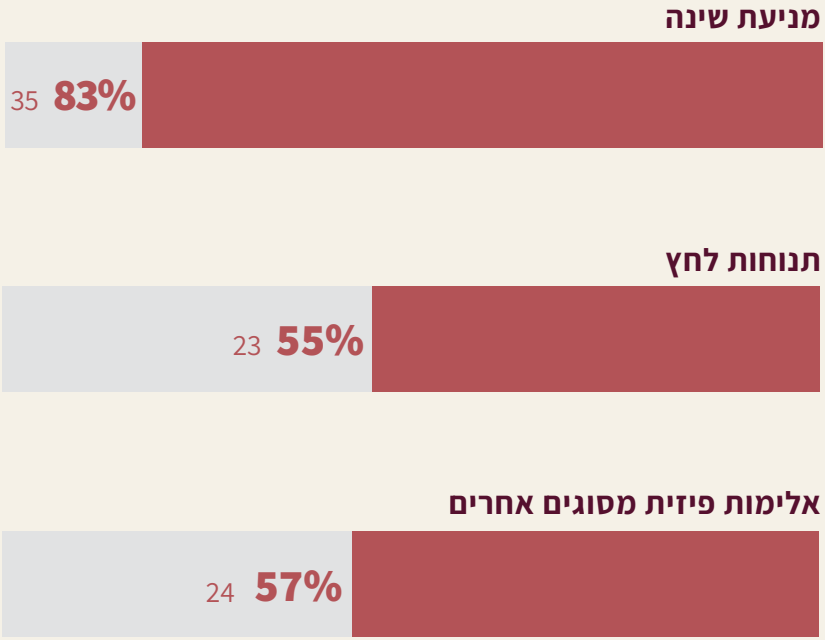

* תיק חקירה אחד עשוי לכלול יותר משיטת חקירה אחת

רצף הכפייה: שגרת כליאה של התעללות ועינויים

האלימות בחדר החקירות אינה מתקיימת במנותק מתנאי המעצר והכליאה, אלא כחלק מרצף של כפייה והפחדה שבתוכו נדרש העציר למסור מידע ולהודות בעבירות. תנאי כליאה העולים לכדי התעללות חמורה ואלימות מצד סוהרים היו במשך שנים מושא לביקורת של ארגוני חברה אזרחית, מבקר המדינה והסנגוריה הציבורית. מאז ה-7 באוקטובר חלה הידרדרות חריפה בתחום זה. כלואים מוחזקים בתאים במשך כ־23 שעות ביממה, לעיתים בצפיפות קיצונית וללא מיטה; לפי דיווח שירות בתי הסוהר ("שב"ס"), בסוף חודש אוקטובר 2026 היו 4,225 כלואים ללא מיטה – רובם באגפים הביטחוניים, ש-92% מהאסירים בהם חיים בצפיפות חריגה. תועדו גם הגבלות על מקלחות וגישה לאמצעי היגיינה, עד כדי שהייה של שבועות ללא מקלחת, חודשים באותם בגדים, והתפרצות מגפות. מציאות זו מהווה את הרקע שבו מוחזקים נחקרים לפני החקירה, במהלכה ולאחריה, והיא חלק מן ההקשר הרחב יותר של פגיעה גופנית ונפשית מתמשכת ושל החלשת ההגנות מפני התעללות.

עצירים תיארו שיגרה של רעב יום־יומי

לאחר ה-7 באוקטובר 2023 גם אספקת המזון לעצירים ולאסירים צומצמה באופן משמעותי, ובעשרות תצהירים שהוועד נגד עינויים גבה מעצירים בבתי סוהר שונים חזרו תיאורים של רעב יום־יומי. בנפחא, שאטה, עופר וקציעות תועדו מקרים שבהם ארוחה בכמות המספיקה לאדם אחד חולקה בין שמונה לעשרה כלואים. מ.ג. איבד 30 ק״ג במהלך שמונה חודשי כליאה במגידו וברמון; ילד שנבדק במאי 2025 איבד 20 ק״ג בשבעה חודשי כליאה והגיע לתת־תזונה מסכנת חיים. ילד אחר, וליד ח׳אלד עבדאללה אחמד, בן 17, שמת במגידו במרץ 2025, סבל, על פי ממצאי הנתיחה שלאחר המוות, מתת־תזונה חמורה וממושכת. בספטמבר 2025 קבע בג״ץ כי מנות המזון שסופקו לכלואים הביטחוניים אינן עומדות ברף המינימלי הנדרש בדין.

במקביל להחמרה בתנאי המחיה, תועדה מאז אוקטובר 2023 עלייה משמעותית באלימות קשה וחוזרת מצד אנשי שב״ס וחיילים ששירתו במתקנים הצבאיים. כלואים פלסטיניים נתונים לאלימות פיזית, פסיכולוגית ומינית חמורה, לרבות מכות, בעיטות, תקיפות באמצעות כלבים, חשמול, איומים, השפלות, נגיעות ומכות באזורים מוצנעים ואונס. האלימות תועדה בתאים, בחיפושים ובמסדרים, באזורים ללא מצלמות ובמהלך העברות, ובחלק מהמקרים גרמה לשברים, לפציעות קשות ולמקרי מוות. למשל, בעת ש־ס. הייתה עצורה במתקן דמון בשנת 2026, פרצו סוהרים לתאה בצעקות והחלו

להכות את הנשים באלות, בעוד אנשי צוות נוספים עומדים מסביב ולועגים. לאחר מכן נלקחה ס. למרפאה, שם הושיבו אותה על כיסא וחבטו בה באלות, לעיני אנשי צוות רפואי שלא התערבו ולא מנעו את האלימות. מאז ה-7 באוקטובר מתו במשמורת ישראל לפחות 103 עצירים פלסטיניים; מתוך עשר בדיקות שלאחר המוות שנסקרו בידי רופאים לזכויות אדם, בחמש נמצאו סימנים לתקיפה פיזית ובשש נמצאו עדויות להזנחה רפואית.

ואמנם, הספרות הרפואית־משפטית מדגישה כי אין לבחון כל אמצעי חקירה במנותק: כאב וסבל חמורים עשויים להיווצר מהצטברותם ומהאינטראקציה ביניהם לאורך זמן, כמו בתנאים האמורים כאן, ומניעת שינה בפרט פועלת לעיתים כחלק ממכלול של תנאי מעצר ואמצעי חקירה המחזקים זה את השפעתו של זה.

הודאות

ההצדקה של בג"ץ ב־1999 להשארת הפתח ל'חקירות צורך' הייתה 'צורך סיכולי' - מה שמכונה 'פצצה מתקתקת': מצב בו הגוף החוקר מניח כי בידי הנחקר מידע קונקרטי שהשגתו חיונית למניעת פיגועים עתידיים. הגנה משפטית זו שסיפק בג"ץ, בניגוד לדין הבינלאומי שאוסר על עינויים ללא סייגים, משמשת את חוקרי השב"כ ואת הגופים הבודקים תלונות על עינויים עד היום. בפועל, חוקרי שב"כ טוענים ל"צורך" גם כשחוקרים חשוד שנה לאחר מעצרו, כפי שאירע במקרים בהם הוועד הגיש תלונות. ובניגוד אף להצדקה שבג"ץ אישר, חוקרי שב"כ מענים חשודים כדי להשיג ראיות להרשעה: בחלק ניכר מן התיקים שבהם העציר דיווח על הפעלת אמצעים בלתי חוקיים, החקירה הסתיימה גם בהודאה, וזו הועברה הלאה אל ההליך הפלילי. כך, מתוך 42 התיקים מהעשור האחרון שבהם הוגשה תלונה נגד חוקרי שב"כ באמצעות הוועד נגד עינויים בשל שימוש בעינויים, ב־33 מקרים נמסרה הודאה במהלך החקירה או בעקבותיה, אף שחלק מן הנחקרים חזרו בהם אחר כך מההודאה. המידע שנגבה אינו נשאר ברובד הסיכולי-מודיעיני בלבד; הוא מתורגם באופן שיטתי לאמרה ראייתית, בין היתר באמצעות גביית הודאה נוספת במשטרה והכנסתה לתיק הפלילי. לשימוש הנרחב במניעת שינה יש בהקשר זה גם משמעות ראייתית ישירה: מעבר לכאב ולסבל שהיא גורמת, היא פוגעת בקשב, בזיכרון וביכולת להפעיל שיקול דעת מורכב, ומגבירה פגיעות להשפעה חיצונית. לכן השימוש בה לצורך השגת מידע אינו רק שאלה של חוקיות אמצעי החקירה אלא משליך גם על אמינותם של התוצרים הראייתיים. ב-11 מתוך 42 התיקים שנבדקו (כ־26%) כלל המידע שנמסר בחקירה תחת עינויים גם מידע על אחרים או אמרות שהפלילו אחרים; כך אותם עינויים הובילו למעצרים נוספים.

> חוקרי שב"כ מענים חשודים כדי להשיג ראיות להרשעות פליליות

שיטות משפט מסוימות, ובראשן המשפט האמריקאי, אימצו כלל אוטומטי המכונה 'פירות העץ המורעל', שלפיו כל ראיה שהושגה שלא כדין, וכן ראיות שנגזרו ממנה, נפסלות. שיטת המשפט הישראלית אינה מקבלת את העיקרון הזה, אלא מסתפקת בעיקרון כי הודאת נאשם קבילה אם ניתנה 'חופשית ומרצון' (סעיף 12 לפקודת הראיות; הלכת יששכרוב). מבנה משפטי זה מאפשר לבחון הודאה מאוחרת במשטרה בנפרד מחקירת השב"כ שקדמה לה: גם כאשר הודאה נמסרה לראשונה עקב הפעלת אמצעים אסורים בחקירה, הודאה נוספת שנגבתה שעות או ימים לאחר מכן עשויה להיחשב 'חופשית' ו'מרצון', ולהישאר קבילה ובשימוש בבית המשפט. במקרה אחד שהגיע לוועד נגד עינויים, ר. נעצר בשנת 2021 ועבר במשך חודש מסכת חקירות אלימה שכללה השפלות, איומים על בני משפחתו ואלימות פיזית. הוא הודה במהלך החקירה, נלקח לתחנת משטרה כדי לחתום על ההודאה,

וחזר בו. לאחר שחזר בו, הוא הוחזר לחקירה בעינויים, וכך מספר פעמים עד שחתם על ההודאה בפני חוקרי המשטרה — לדבריו, רק כדי להביא להפסקת העינויים. התביעה ביקשה להגיש הודאה זו כראיה נגדו, בהתבסס על הפרקטיקה של בתי משפט ישראליים, לפיה זו הודאה קבילה. מנגנון זה יוצר גם סיכון להודאות שווא, כפי שאכן היה במקרה זה: לאחר חודשים בכלא התגלה תיעוד מצולם שהוכיח כי ר. כלל לא היה במקום בעת ביצוע הפשע, וההודאה לא יכלה להיות אמת. במקרה נדיר זה, ר. ואחיו, שהואשם גם הוא, זוכו ושוחררו. במקרים רבים אחרים שורדי עינויים הורשעו לאחר שהודו תחת עינויים. מתוך 33 המקרים בהם הנחקרים מסרו הודאות, בארבעה מקרים הכיר בית המשפט כי ההודאה הייתה הודאת שווא והעצירים שוחררו לאחר חודשים ארוכים בכלא, בין היתר לאחר שהתגלה מידע חיצוני שסתר את תוכן הודאותיהם.

הודאה שמושגת באמצעות עינויים "משתלמת" לתביעה, המשתמשת בה להרשעת שורד העינויים

רובם המוחלט של המשפטים בבתי משפט צבאיים בגדה המערבית מסתיימים בהסדר טיעון, בין היתר משום שאחרת נאשם עשוי להיות כלוא במעצר עד תום ההליכים לתקופה שתעלה על העונש שיקבל אם יורשע. המעבר להסדרי טיעון מביא לכך שברוב המקרים שלב בירור העובדות כלל אינו מתקיים.

ניתן לראות כיצד המנגנון הזה מתפקד במקרה של מ., עיתונאית שנעצרה ב־2019 ועברה חקירה ארוכה ואלימה. גם היא, כמו ר., הודתה בחקירה, הובאה לתחנת משטרה וחזרה בה; וגם היא, כמו ר., הוחזרה לחקירה עד שלבסוף הסכימה לחתום על הודאה, לדבריה כדי לעצור את החקירה האלימה ולהגן על אחיה שעליו איימו החוקרים. מ. הסכימה להסדר טיעון באשמה של מעורבות פוליטית אסורה. האמצעים בחקירה וההודאה בנו את התיק, תמכו בהארכות המעצר ופגעו בנקודת המוצא שממנה התנהל המשא ומתן להסדר הטיעון. כלומר ההודאה תחת עינויים "השתלמה" לתביעה בהרשעת שורדת העינויים.

תוצרי החקירה במסד הנתונים

שיעור מתוך 42

תיקים שבהם נמסרה הודאה

תיקים שבהם ידוע כי נמסר מידע על אחרים או אמרות מפלילות

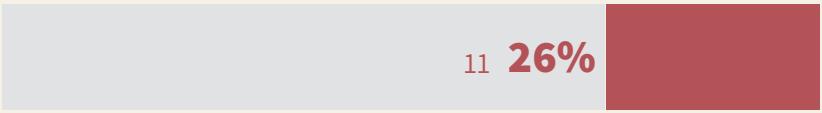

מקרים שבהם ההודאה הוכרה כהודאת שווא

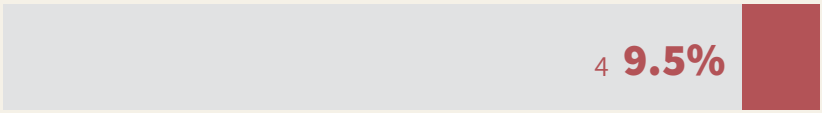

מקרה בוחן: עמירם בן אוליאל – מהודאה פסולה לראיה קבילה

פרשת עמירם בן אוליאל מספקת המחשה חריגה וברורה לאופן שבו מידע שהושג באמצעות אמצעי חקירה פסולים יכול להמשיך ולהשפיע על ההליך הפלילי גם לאחר שההודאה המקורית נפסלה. בן אוליאל, אזרח ישראלי יהודי, הורשע ברצח שלושה מבני משפחת דוואבשה בהצתת ביתם בכפר דומא שבגדה המערבית בשנת 2015. במהלך חקירתו בשב"כ הוא עבר שתי 'חקירות צורך', שבהן הופעלו נגדו 'אמצעים מיוחדים'. ראש צוות החקירה אישר בעדותו כי האמצעים שהופעלו היו "כואבים ואולי אפילו כואבים מאוד". בית המשפט המחוזי עצמו תיאר את עצם מנגנון החקירה במילים מפורשות: "הפעלת כאב מכוונת כלפי נחקר לשם קבלת מידע דרוש, מהווה שימוש בנחקר ככלי בידי החוקרים."

> ראש צוות החקירה אישר כי האמצעים שהופעלו היו "כואבים ואולי אפילו כואבים מאוד"

ראוי לציין כי בית המשפט כתב במפורש כי השפעתם של אמצעי חקירה אלימים עשויה להימשך גם לאחר הפסקתם ולעבור אל ההודאה המשטרתית העוקבת, ואכן פסל בשל כך הודאה שנמסרה למשטרה יממה לאחר 'חקירת הצורך' - אך גם במקרה זה, קיבל לבסוף הודאה אחרת שנמסרה 36 שעות לאחר החקירה האלימה. מקרה זה הוא יוצא דופן בכך שבית המשפט קיבל את גרסתו של הנחקר לאירועים ואף פסל חלק מהעדויות בשל השימוש ב"אמצעים מיוחדים". לא ידוע לנו על מקרה מקביל של נחקר פלסטיני.

בית המשפט המחוזי נמנע במפורש מלהכריע אם האמצעים שהופעלו עולים כדי עינויים כהגדרת המונח בדין הבינלאומי או בפסיקה. הוא קבע כי לצורך הדיון בקבילות ההודאות, די בכך שהאמצעים פגעו פגיעה חמורה בשלמות הגוף והנפש. הימנעות זו בולטת במיוחד משום שהתכלית שבית המשפט עצמו תיאר - הפעלת כאב מכוונת לשם קבלת מידע - מצויה בליבת הגדרת העינויים שבאמנה. בפרשת בן אוליאל, בית המשפט העליון דחה את הטענה שלפיה לאחר הפעלת "אמצעים מיוחדים" יש לפסול אוטומטית גם את ההודאות שבאו בעקבותיהם. כלומר: פסילת ההודאה שנגבתה תחת כפייה אינה מנתקת את שרשרת השימוש בתוצרי הכפייה. המידע שכבר הופק יכול להופיע מחדש בהודאה מאוחרת, בשחזור ובמכלול הראיות, ולהמשיך לשאת משקל משפטי גם במקרים הנדירים בהם ההליך הכיר בפסלות הדרך שבה נוצר מלכתחילה.

שופטים

גם השופטים נכשלים במילוי התפקיד המפורש שניתן להם במערכת המשפט הישראלית ובדין הבינלאומי כמגינים מפני עינויים. כישלון זה מתבטא בשלוש נקודות שונות לאורך התהליך: ראשית, בעת קיום העינויים גופא, כאשר הם פוגשים עצירים במהלך החקירה במסגרת הארכת מעצר; שנית, בשלב הראייתי, כאשר בית המשפט בוחן את קבילות ההודאה ואת נסיבות גבייתה; ושלישית, בביקורת המאוחרת - כאשר בתי המשפט נדרשים לבחון בדיעבד את חוקיות אמצעי החקירה ואת גרסת הרשויות.

נדיר עד מאוד ששופט מתייחס מיוזמתו לנושא מצבו הרפואי של עציר המובא בפניו, אף שמטבע הדברים, הארכות מעצר - המתקיימות במרווחים של עד 15 ימים במקרים רגילים - מתרחשות בעיצומן של חקירות. יתרה מכך, גם כאשר העצירים מתלוננים בפני השופטים, אין לכך השפעה על מהלך הדברים. ט.ב. הגיע לבית המשפט ב־2019 בין חקירות ארוכות ואלימות שנמשכו יותר מ־40 שעות רצופות, והעיד בפני בית המשפט: "אני עובר חקירה קשה מאוד יום ולילה... אני סובל מכאבי גוף עזים מאוד, אני לא ישן ואני בתנוחה קשה מאוד על כיסא כבול בידיים וברגליים." מעצרו הוארך ללא התייחסות לטענות. ע., אסיר ותיק, ספג אלימות קשה מסוהרים בדרכו לדיון בבית המשפט בנובמבר 2025; בפרוטוקול הדיון מתועדת עורכת דינו כאומרת ש"העותר מבקש להעלות את העובדה שקיבל מכות בדרכו לכאן והסוהרים איימו עליו בעברית שיקבל מכות בחזרתו לבית הסוהר", ולאחר מכן, ע. מקבל את רשות הדיבור ואומר: "נתנו לי מכות רצח". באת כוח המדינה עונה כי "לגבי מה שעלה לגבי הסוהרים, טענות כאלה צריכות להתנהל במקומות אחרים". גם כאן, הדיון המשיך להתקיים ללא כל התייחסות מצד השופט לטענות - באותו מעמד או לאחר מכן.

> כשקיבל ע. את רשות הדיבור, סיפר: "נתנו לי מכות רצח"

היעדר ההתערבות בזמן אמת הוא רק חלק מהתמונה. כאשר טענות בדבר עינויים בחקירות שב"כ מגיעות לבירור משפטי בדיעבד, גם התשתית העובדתית שעליה נשענים השופטים מעוררת קושי מהותי. בדיונים על שימוש בעינויים בחקירות שב"כ השופטים נשענים על 'זיכרונות דברים' (זכ"דים), סיכומי חקירה שחוקרי השב״כ עצמם כותבים לאחר החקירה. בהיעדר תיעוד קולי או חזותי, הופכים הזכ"דים לחלק מרכזי מן התשתית שבאמצעותה משוחזר מה התרחש בחדר החקירות. אלא שזכ״ד אינו פרוטוקול או תמליל ניטרלי של החקירה. אירית בלאס ונתנאל דגן, שבחנו 688 זכ״דים של חקירות שב״כ, מראים כי לצד המידע החקירתי מופיעים שוב ושוב תיאורים מפורטים של הקפה, העוגיות והסיגריות, ושל שיחות על ערכים וכדורגל. הצטברות הפרטים הללו מייצרת ייצוג של חקירת

השב״כ כאנושית, והזכ״דים משמשים בהליכים משפטיים כראיה לכך שהודאת הנחקר נגבתה כדין. במילים אחרות, התיעוד הרשמי היחיד לגבי המחלוקת על מה שהתרחש בחדר החקירות נהגה ונכתב על-ידי החוקרים עצמם, ללא גיבוי ניטרלי כלשהו, תוך סירוב עיקש לאפשר תיעוד קולי-חזותי, ואז מתקבל כראיה להכרעת אותה מחלוקת. למשל, בערעור הפלילי של עמאד עלי נגד מדינת ישראל, שטען כי הודאתו נגבתה באמצעים פסולים, תוארו חקירות ממושכות וקשות. אולם השופטת מרים נאור הסתמכה על הזכ"ד וכתבה כי ״האווירה בחקירה נשוא זכרון דברים ת/9 הייתה טובה״, כי עלי שתה קפה ועישן סיגריות; ובהמשך קבעה בפשטות כי ״זכרון הדברים ת/9 משקף את שהתנהל בחקירה״. הזכ״ד שימש אפוא לא רק לתיעוד תוכן הדברים שמסר הנחקר, אלא גם לביסוס קביעה עובדתית בדבר אופי החקירה בכלל, ולדחיית עדויותיהם של הנחקרים הפלסטינים והטענה שהופעלו בחקירה אמצעים פסולים.

מערכת הבדיקה – המבת"ן

מערכת בדיקת התלונות בנושא עינויים בשב"כ – המבת"ן – היא רכיב מרכזי במערך האחריותיות שישראל מציגה ביחס להתנהלות חוקרי שב"כ. עצם קיומם של מנגנוני בדיקה וחקירה פנימיים משמש את ישראל כדי לטעון כי אין צורך בהתערבות חיצונית של ערכאות בינלאומיות או זרות: לפי עיקרון המשלימות, בתי דין בינלאומיים או זרים אמורים להתערב רק כאשר המדינה עצמה אינה חוקרת ואינה מעמידה לדין באופן אמיתי ואפקטיבי. בפועל, פעלתנותו של המבת"ן באה לידי ביטוי בבדיקות ארוכות, מורכבות ומפורטות שמסתיימות בקול ענות חלושה.

למרות ראיות רבות לכך שאמצעי חקירה בלתי חוקיים הם תופעה נפוצה, בדיקות מבת"ן אינן מובילות לחקירות פליליות, למעט במקרים נדירים ביותר. מתוך למעלה מ-1,680 תלונות על התעללות בחקירות שהוגשו למבת"ן בין השנים 2001-2024, המליץ הממונה במבת"ן לפתוח בחקירה פלילית בחמישה מקרים בלבד; גם תיקים אלה נסגרו בסופו של דבר ללא כתבי אישום. הדגמה להימנעותו של המבת"ן מפתיחה בחקירה פלילית ניתן לראות בטבלה להלן, המסווגת את תשובת המבת"ן ב-37 תלונות שהוועד נגד עינויים הגיש ושאליהן התקבלה תשובה בין 2016 ל-2026.

אנו רואים כי גם הכרה רשמית בהפעלת אמצעים פיזיים, ואף צורך ב'ליבון' או ב'חידוד נהלים', אינם מובילים לחקירה פלילית. מכל זאת עולה כי המבת"ן מתפקד בפועל כמנגנון של סינון, נרמול ולגיטימציה לעינויים. בניגוד לעמדה הרשמית של משרד המשפטים, עצם קיומו של מנגנון המבת"ן אינו מקיים כל דרישה לאחריותיות, אלא מכשיר בדיעבד את הפרקטיקה באמצעות תיוגה כפעולה שנעשתה בהתאם לנהלים או כעניין לליבון עתידי.

נימוק בתשובת מבת"ן

שיעור מתוך 37

* לעיתים מועלים מספר נימוקים לסגירת תיק אחד, ולכן הסה"כ גדול מ-100%.

מקרה בוחן: ט.ב. – 552 שעות חקירה

ט.ב., עורך דין פלסטיני, נעצר בפברואר 2019 ונחקר בשב"כ במשך כמעט חודש. במשך 27 ימים וחצי - 660 שעות - הוא היה בחקירה במשך כ־552 שעות, כלומר בממוצע כ־20 שעות בכל יממה. מחזורי החקירה נמשכו עשרות שעות ברציפות; במסמכים של המדינה - הזכ"דים של השב"כ וממצאי המבת"ן - תועדו 14 חקירות ממושכות, שהקצרה שבהן ארכה 27 שעות ו־35 דקות והארוכה כמעט 48 שעות. גם 108 השעות שבהן לא נחקר לא היו כולן זמן מנוחה: הן כללו בין היתר הסעות ודיוני הארכת מעצר.

ט.ב. התריע על מצבו בזמן אמת. במהלך אחת מהארכות המעצר אמר לבית המשפט: "אני עובר חקירה קשה מאוד יום ולילה... כמעט אני לא ישן... אני סובל מכאבי גוף עזים מאוד". ב־18 במרץ

2019, בעוד החקירה נמשכת, הוגשה בשמו תלונה בדרישה להפסיק את האמצעים ולפתוח בחקירה. כלומר, אין מדובר בטענה מאוחרת שנולדה בדיעבד: הן בית המשפט והן הרשויות שבחנו את התלונה נחשפו לטענות בעוד החקירה מתנהלת. יש לציין כי בג"ץ אסר ב־1999 במפורש על מניעת שינה כאשר היא משמשת כאמצעי חקירה מכוון, מאחר שמניעת שינה מוכרת כשיטת עינויים שגורמת סבל וכאב חריף. היא יכולה אף להביא למצבים פסיכוטיים.

ממצאי המבת״ן אינם חולקים למעשה על העובדות, ובהן מניעת השינה - כלומר השב"כ מודה בכך שבממוצע, המתלונן היה בחקירה 20 שעות ביממה למשך כמעט חודש. בהחלטת הגניזה נכתב כי ״חקירותיו של המתלונן אכן היו אינטנסיביות״, אך כי הן התקיימו לאחר קבלת האישורים הנדרשים ובהתאם לנהלים. למרות היקפן, נקבע: ״לא סברנו כי הדבר מצדיק פתיחה בחקירה פלילית. עם זאת, סברנו כי הדבר מצדיק ליבון העניין מול השב״כ״. באוגוסט 2025 נדחה הערר על סגירת התלונה.

ט.ב. הורשע בהמשך במעשי ירי על חיילים ואוטובוסים ישראלים. עניינו ממחיש כיצד מנגנון הבדיקה יכול לקחת מסכת עובדתית קיצונית שאינה שנויה במחלוקת ולהפוך אותה משאלה של חוקיות ואחריות פלילית לעניין מנהלי-משמעתי לכל היותר.

מניעת שינה קיצונית

552 מתוך 660 שעות - בחקירה פעילה

אדם אחד תושאל במשך כ-20 שעות ביממה בממוצע, במשך ארבעה שבועות רצופים.

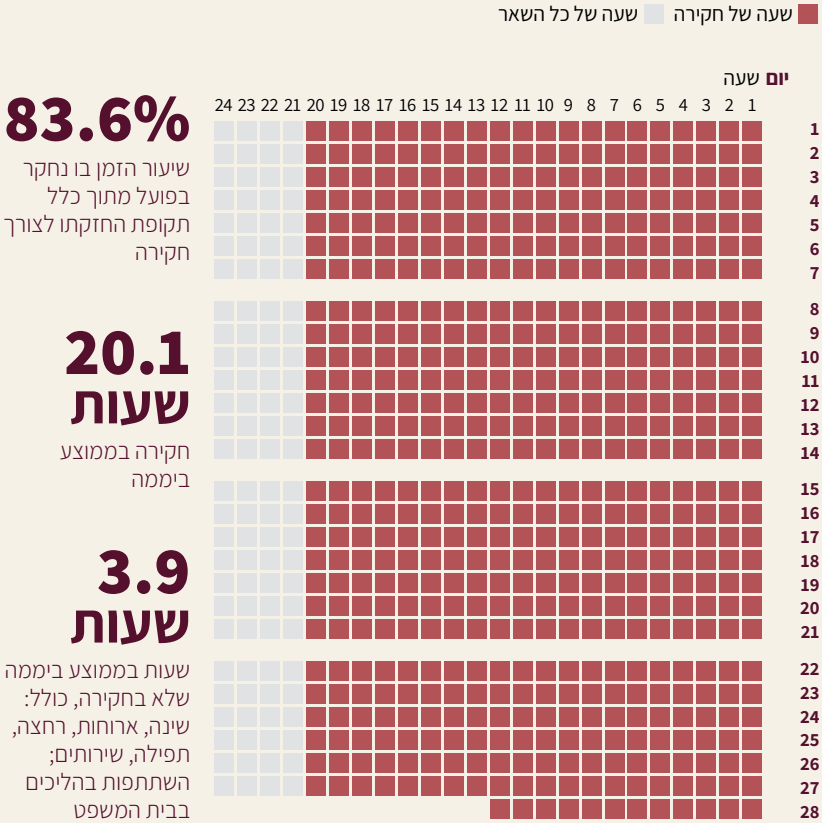

83.6%

שיעור הזמן בו נחקר בפועל מתוך כלל תקופת החזקתו לצורך חקירה

20.1 שעות

חקירה בממוצע ביממה

3.9 שעות

שעות בממוצע ביממה שלא בחקירה, כולל: שינה, ארוחות, רחצה, תפילה, שירותים; השתתפות בהליכים בבית המשפט

* 552 שעות חקירה בתצוגה של ממוצע יומי (כ-20 שעות ביממה); לוח הזמנים המדויק השתנה מיום ליום.

סיכום

הממצאים המתוארים בדו"ח זה מצביעים על כך שמערכת האכיפה הישראלית לא מונעת עינויים, ואף אינה מעוניינת בכך. יתר על כן, המערכת המשפטית קולטת את תוצרי העינויים, מעבדת אותם ומעניקה להם חיים משפטיים ונפקות משפטית. משכך, עינוי נאשמים פלסטיניים "ביטחוניים" בישראל אינו בעיה תחומה ומגודרת, אלא תופעה המשחיתה ומזהמת את מערכת המשפט כולה: חומר שנוצר בחדר החקירות עובר למשטרה, לתביעה, לבתי המשפט ולמערכת המעצרים; הוא נשמר בתיק, משפיע על החלטות ומעצב תוצאות. בתי המשפט פוגשים את העציר במהלך החקירה, כשהוא חבול, ואינם נותנים את הדעת; השופטים שומעים תלונות על אלימות מבלי להביא להפסקתה או לבירורה האפקטיבי, ולאחר מכן נדרשים לתוצרים שנוצרו באותה חקירה. וכך, כאשר שרשרת מוסדית שלמה משתמשת באופן שגרתי בתוצרי הכפייה מבלי שתנאי ייצורם מביאים לפסילתם, לחקירה או לאחריות, העינויים נטמעים בתוכה ומשפיעים על פעולתה. המערכת מאפשרת לתוצרים שנוצרו בכפייה לעבור מיד ליד, לצבור מעמד מוסדי ולהשפיע על גורלו של אדם גם לאחר שהאלימות עצמה הסתיימה. הדבר פוגע לא רק בזכותו של אותו נחקר שלא להיות מעונה, אלא בעקרונות שעליהם אמור ההליך הפלילי כולו לעמוד: חזקת החפות, נטל ההוכחה המוטל על המדינה, הדרישה להוכחה מעבר לספק סביר והאפשרות לבחון באופן אפקטיבי את מהימנות הראיות שמציגה התביעה.

הדברים מקבלים חומרה מיוחדת על רקע היוזמות להחיל את עונש המוות בישראל לראשונה מאז שנת 1962. עונש מוות תמיד פסול, בהיותו אכזרי, בלתי הפיך ושולל את הזכות לחיים. הפעלתו חמורה במיוחד בנסיבות שתוארו בדו"ח. העינויים מערערים את הבסיס שעליו עתידה להתקבל ההכרעה המשפטית; מערכת משפט שתפעיל עונש מוות בסביבה כה מזוהמת מעינויים תהפוך את עצמה למכשיר להוצאה להורג ותו לאו.

המלצות

הוועד נגד עינויים קורא לרשויות הישראליות להפסיק לחלוטין את השימוש בעינויים, לרבות בחקירות, בעת מעצר ובמתקני הכליאה השונים. על הרשויות הישראליות להעמיד לדין את מבצעי העינויים, לאסור כליל על עינויים בחקיקה ייעודית, לבטל את חוקי עונש המוות ובינתיים להימנע מליישם אותם. הוועד קורא למדינות שלישיות לבחון את יחסיהן עם מדינת ישראל כדי להימנע מלתרום להפרות זכויות אדם חמורות וביניהן עינויים והוצאות להורג.

WWW.STOPTORTURE.ORG.IL

מחקר וכתיבה: הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל
עיצוב גרפי: נוקי | dropouts.me
איור: מיכאל מיש רוזנוב | אינסטגרם: @michael_mysh_rozanov

הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל גאה בתמיכה שהוא מקבל מאנשים פרטיים, קרנות, ממשלות, וגופים מקצועיים. כתוצאה משיתוף פעולה עם מדינות וארגונים בינלאומיים, שתומכים בעשייה שלנו לקידום זכויות אדם, רוב המימון לפעילות הוועד מגיע מ"ישויות מדיניות זרות".